

CZU: 378.12

LOCUL ȘI ROLUL UNIVERSITĂȚILOR ÎN DEZVOLTAREA SOCIALĂ

Valeriu CAPCELEA,
doctor habilitat în filosofie,
conferențiar universitar,
secretar științific al Filialei Bălți
a Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: *This paper addresses the issue of the place and role of universities in social development in general and in the Republic of Moldova in particular. About the role of universities in the world is spoken by taking, for example, the University of Chicago. The author refers to the state of affairs in the Moldovan higher education system, elucidating a very dangerous situation regarding the educational and formative dimension of the formation of specialists with higher education. At the same time, a whole series of gaps are profiled: the higher education system is a closed system, both internally and externally; insufficient selection and employment of staff capable of meeting the needs of the organization; master studies turned into a fad, but not in necessity, etc.*

Key words: university, higher education, social development, political philosophy, economic theory.

1. Introducere

Din momentul apariției lor, în sec. al XIII-lea universitățile (Bologna, Paris, Oxford etc.) reprezentau o comunități sau corporații legal recunoscute care s-au transformat în „agenți ai schimbării”. Această misiune a universităților se materializa în pofida faptului că în epocă dată ele se străduiau, în fel și chip, să reproducă conservatismul universitar corporativ, religios sau academic. În primul rând, importanța universităților în viața socială de la începuturi și până în prezent, constă în producția unor stiluri de gândire noi, realizări tehnice și practici politice novatoare, însă acest rol se realiza cu tempouri destul de lente.

Totodată, rolul universităților nu constă, în exclusivitate, în instruirea tineretului în cadrul unor sau altor facultăți, dar, mai ales, prin aceea ca profesorii universitari fiind savanți, gânditori, cei care constituie și fac parte dint-un strat social specific – intelectualitatea, lăsau o urmă enormă în mințile studenților. Aceasta se realiza nu

numai în mod direct, dar și prin crearea unei atmosfere intelectuale, care forma stiluri noi de gândire, ce demonstau necesitatea transformărilor sociale, transformându-se ulterior în noi forme de viață. Această misiune a universităților poate fi ilustrată prin câteva exemple, destul de elocvente, legate de *University of Chicago*, care a fost fondată relativ nu demult, în anul 1890, însă în cadrul ei s-au format anumite orientări intelectuale, ce au avut un impact benefic asupra dezvoltării umanității în general. La această universitate, în cadrul sistemului filosofiei politice s-au constituit rădăcinile neoconservatismului american. Neoconservatiștii contemporani și predecesorii lor s-au format anume în acest mediu academic unde studenții au audiat o pleiadă întregă de profesori valoroși, printre care și Leo Strauss. Discipolii săi, în sens larg, nu numai de cât cei care i-au frecventat prelegerile, sau au elaborat sub conducerea lui teze de doctorat, dar studenții care au studiat la *University of Chicago*, au elaborat pe timpul președintelui George W. Bush agenda politică și militară a Americii contemporane, iar prin ea a, comunității mondiale, în ansamblu.

Același lucru s-a produs la *University of Chicago* și în cadrul gândirii economice. În condițiile contemporane, după criza financiară, se vorbește tot timpul despre criza școlii din Chicago. Dar, ce reprezintă această școală? Ea constituie o simbioză dintre neoliberalismului economic contemporan și teoria alegerii raționale. Aceste teorii ale gândirii economice, care au fost create de economiștii de la *University of Chicago* s-au soldat cu un număr impunător de laureați ai premiului Nobel în domeniul economiei (Milton Friedman - 1976; Theodore W. Schulz - 1979; George Stigler - 1982). Până în prezent, profesorii din *University of Chicago* care se ocupă de cercetările fundamentale, au un impact apreciabil asupra vieții sociale contemporane.

CONȚINUTUL PROPRIU-ZIS

Universitățile dintotdeauna au creat noile discursuri politice, economice și tehnice. Dacă aceste concepții sunt temeinice, ele au o influență puternică asupra diferitor straturi sociale. Nimeni nu s-a gândit că filosofii și economiștii din *University of Chicago*, vor avea, după cel de-al doilea război mondial, o așa înrâurire asupra

destinelor umanității. Prin urmare, aceste centre academice sunt în stare să formeze noile direcții ale gândirii umane, care treptat se transformă într-o nouă forță activă – financiară, economică, tehnică, politică, etc.

În societatea post-modernă, învățământul superior a devenit un jalon important în socializarea tineretului studios având și misiunea de a asigura competențele socio-umanitare, economice și tehnice necesare tânărului specialist în diferite domenii de specializare. În această ordine de idei, este necesar să remarcăm și faptul că astăzi în condițiile economiei de piață, a societății informaționale și a globalizării, ca și în trecut, există diverse tipuri de activitate umană ce nu pot aduce profit în mod direct: filozofia, istoria, muzica, literatura, matematica, fizica teoretică etc. Cunoștințele, teoriile și ideile obținute de ele nu pot fi vândute în calitate de marfă, nu pot aduce profit, dar poate oare exista societatea fără ele? De aceea, acel om care își pune întrebarea „De ce ele sunt necesare?”, se discreditează, în mod involuntar, pe sine însăși, dar nu și filosofia, muzica, literatura etc., deoarece existența în societatea umană se caracterizează prin aceea că omul trebuie să facă și altceva, nu numai ceea ce aduce un folos material nemijlocit ori contribuie la supraviețuirea lui biologică. Astăzi noi ne confruntăm cu un „om rațional din punct de vedere economic”, care gândește prin categoriile „Cât costă aceasta?”, „Ce câștiguri voi avea eu din afacerea în cauză?” etc.

Această mentalitate comercială, care este bună și utilă, în anumite limite, este în vogă astăzi și în țara noastră, care se află la stadiul de trecere de la societatea totalitaristă la cea democratică, care s-a soldat cu faptul că multe din aceste specialități sunt ignorate de sistemul învățământului superior, sau se află într-o stare ingrată, la modă fiind economia, jurisprudența, relațiile internaționale etc.

Totodată, în statele occidentale cu o dezvoltare democratică avansată, tot mai des se vorbește despre interesul non-financiar, despre posibilitatea investirii banilor în acele ramuri, care, la prima vedere, nu pot să aducă nici un venit. În acest context, savanții contemporani R. Inglehart și C. Welzel, relevă faptul că deoarece satisfacerea cerințelor materiale reprezintă o premiză necesară a supraviețuirii, lipsa, sau

insuficiența bunurilor materiale le poate acorda lor o importanță prioritară față de celelalte bunuri, inclusiv și față de necesitățile post-materiale. Și viceversa, în cazul când necesitățile materiale sunt în mod garantat satisfăcute, această stare de lucruri este percepută ca ceva de la sine înțeles și, în acest caz, o atenție prioritară i se acordă tendințelor post-materiale [5, p. 79-118]. Prin urmare, în aceste condiții, oamenii atrag atenția la scopurile care ocupă un loc mai înalt în piramida ierarhiei nevoilor, elaborată de psihologul american Abraham Maslow. Aceste societăți reprezintă prin sine o excepție de la „regulile” istorice care predomină: majoritatea populației nu trăiește în condițiile foametei ori a nesiguranței economice, fapt ce conduce treptat la o schimbare spirituală, în rezultatul căreia necesitatea de a se atașa la „binele nobil”, unde respectul, satisfacția intelectuală și estetică joacă un rol din ce în ce mai mare. Să sperăm că după depășirea fazei de tranziție de la societatea totalitaristă și crearea unui stat democratic autentic cu o economie de piață funcțională, tendințele post-materiale ale oamenilor vor deveni o realitate și pentru țara noastră și specialitățile „necomerciale” care astăzi sunt într-o stare jalnică își vor recăpăta locul lor foarte important în cadrul studiilor superioare.

Transformările prin care trece în ultimul pătrar de secol sistemul învățământului superior din Republica Moldova sub lozinca modernizării și a alăturării la standardele europene a condus la o situație extrem de periculoasă cu privire la dimensiunea educativă și formativă a pregătirii specialiștilor cu studii superioare. În aceste circumstanțe, universitățile în Republica Moldova, dar, mai bine spus, conducătorii și elitele academice s-au pomenit, în ultimul pătrar de secol, în condițiile libertății și economiei de piață, care au creat condiții profitabile de a face bani. Astfel, veniturile managerilor din anumite instituții de învățământ superior se deosebesc de salariile cadrelor didactice tinere de zeci și zeci de ori. Nu există dubii că rectorii și alți manageri, trebuie să ridice un salariu cu mult mai mare decât un asistent universitar. În opinia noastră, în cadrul corporației academice diferența trebuie să fie de câteva ori, dar nu de câteva zeci de ori. O astfel de discrepanță anormală pervertește ambele părți și dau naștere unor inegalități sociale. Pe acest fundal, foarte

puține universități sunt îngrijorați de creșterea calității, a cooptării cadrelor noi și nu își permit să plătească tinerilor savanți care au abilitățile necesare, un salariu decent.

Dacă ne referim la aspectul cantitativ al sistemului învățământului superior din țara noastră, la începutul anului de studii 2017-2018, numărul de studenți a fost de 65,5 mii persoane, înregistrând o diminuare cu 9,2 mii (12,3%) comparativ cu anul de studii precedent. La instituțiile de stat studiau 55,3 mii de studenți, reprezentând 84,4% din totalul lor. Comparativ cu anul de studii 2016-2017 numărul de studenți s-a diminuat atât în instituțiile de stat (cu 6,8 mii persoane sau 10,9%), cât și în cele nestatale (cu 2,4 mii persoane sau 19,1%). În medie, la 10 mii de locuitori revin 185 studenți din instituțiile de învățământ superior, comparativ cu 210 în anul de studii 2016-2017.

La instituțiile de stat în învățământul cu frecvență își fac studiile de 2 ori mai mulți studenți decât în cel cu frecvență redusă, iar în cazul studenților cu finanțare din buget, majoritatea (93,4%) își fac studiile cu frecvență. În instituțiile nestatale ponderea studenților la cursurile cu frecvență este de 56,3%.

În anul de studii 2017-2018, în învățământul superior la Ciclul I au fost înmatriculate 13,3 mii persoane (în scădere cu 13,7% față de anul de studii precedent) și 5,6 mii persoane la Ciclul II (în scădere cu 16,4%). Din numărul total al persoanelor înmatriculate la Ciclul I, 75,4% au fost înmatriculate în baza studiilor liceale, iar 21,9% – în baza studiilor profesional tehnice postsecundare [1].

Din aceste date furnizate de *Biroul de Statistică*, este clar că în fiecare an numărul studenților se micșorează în mod catastrofal. De vină, în opinia noastră, nu este numai factorul natalității, ci și nivelul calitativ a studiilor obținute în universitățile autohtone. Din această cauză, mii de potențiali studenți ai instituțiilor superioare de învățământ preferă să meargă la studii în străinătate, iar după absolvirea facultăților nu se mai întorc ca să muncească în Moldova. Plus la aceasta, fiecare universitate a reușit să deschidă specialități pe care nu le-au avut niciodată în istoria lor, plus la aceasta profilul lor nu corespunde acestor specializări, iar scopul este de a atrage viitorii studenți la studii cât mai aproape de locul de trai. În rezultat, au apărut un număr forte

mare de universități (circa 30), care au poluat mediul academic autohton. De obicei, aceste specialități deschise în cadrul lor nu au o acoperire didactică și materială, iar cei ce se înscriu la ele au un singur scop, să se pricopsească cu o diplomă, în acest caz, cunoștințele nu contează.

Din păcate, trebuie să constatăm faptul că **învățământul universitar autohton** a fost și rămâne după un sfert de secol de independență **un sistem închis**. Contactele cu exteriorul sunt aproape nule și, de cele mai multe ori, pur formale, existând sub forma unor „parteneriate” cu diverse instituții. Ideea sistemului este aceea că e preferabil să nu avem de-a face cu specialiști autentici, pe motiv că ei nu sunt convenabili și docili conducerii universităților. De aceea profesează, de cele mai multe ori oameni, care nu posedă vocația necesară și, în mod evident, suferă calitatea studiilor oferite.

O altă lacună a sistemului, o constituie calitatea joasă atât a predării, cât și a pregătirii tinerilor specialiști. Din păcate, nu putem vorbi de absolvenți bine formați, angajați în domeniu, care sunt capabili să performeze și să progreseze cu succes, de profesori universitari invitați (să conferențieze și să publice) în marile centre culturale ale lumii. De obicei, se consideră drept o realizare plecarea pe „mobilități” și publicarea unor lucrări „din proiecte”. Lipsesc, de regulă studenți străini (ce-i drept, la unele instituții din țară învață studenți străini dornici de taxe mici, dar nu cei interesați de un program local de studii temeinice, etc.).

Așadar, ideea ce predomină în cadrul sistemului învățământului superior este aceea că e preferabil să nu avem de-a face cu specialiști autentici. Desigur, aceasta nu e doar o problemă exclusivă a învățământului, ci una a întregii societăți. Din păcate, **noi trăim într-o societate care, în ansamblul său, nu valorizează munca temeinică, ci scurtăturile**. Într-adevăr, care e „recunoașterea socială” a cuiva care-și face treaba onest? Propria mulțumire și considerația celor puțini pe care i-a ajutat. În rest, societatea nu are nici o nevoie de munca lui onestă. În majoritatea cazurilor, societatea nici măcar nu înregistrează existența numelor academice.

În opinia noastră, ciclul I (licență) al studiilor superioare, trebuie să formeze fundamentele științifice, tehnice și umanitare (morale) ale unui om contemporan cu un nivel înalt de cultură și civilizație, care va fi în stare să se specializeze în continuare la ciclul II (masterat) pentru a însuși o profesie concretă. Prin urmare, universitatea în cadrul ciclului I, nu trebuie să pregătească un super-specialist lipsit de cultură și moralitate, care nu este nicicum adaptat la standardul unor sau altor convingeri ce există în societate, la nivelul acelor instituții social-politice, morale, profesionale și axiologice ale societății în care el trăiește. Studentul ce a absolvit instituția de învățământ superior, trebuie să devină o personalitate, un intelectual, care nu manifestă dispreț față de ceea ce el nu știe și nu înțelege. În procesul studiilor el va obține cunoștințe și, pe acest fundal, va tinde întotdeauna să cunoască adevărul și să-și dezvolte nivelul său cultural și științific.

Pentru a fundamenta această afirmație vom apela la afirmațiile marelui filosof englez din sec. al XIX-lea J. St. Mill expuse în discursul său de la *Universitatea „St. Andrews”* din 1867, în care susținea că universitatea nu este locul potrivit pentru educația profesională. În opinia lui, universitățile nu sunt predestinate pentru predarea cunoștințelor necesare cu scopul de a pregăti oamenii care trebuie într-un fel sau altul să-și asigure existența lor. El considera că scopul lor nu constă în a pregăti juriști, medici sau ingineri calificați, ci ființe umane educate și capabile [4]. În acest context, trebuie să remarcăm că această opinie nu este unică. Spre exemplu, în broșura *Universității Bristol* din Marea Britanie găsim următoarea afirmație: „În această universitate sunt formați nu specialiști, ci oameni care sunt capabili să se specializeze”.

Conform obiectivelor propuse, competențele obținute în ciclul I (licență), sunt dezvoltate la ciclul II (masterat), prin cursurile speciale, cu orientare verticală, în care masteranzii își vor aprofunda cunoștințele obținute la ciclul I și a cursurilor cu orientare pe orizontală, interdisciplinare, menite să dezvolte competențele sistemice specifice ciclului. Astfel, programul de master este orientat într-o dublă direcție, în funcție de tipul de masterat: spre dezvoltarea competențelor de cercetare, pentru

masteratul de cercetare, și competențe instrumentale și profesionale pentru masteratul profesional (de specializare îngustă).

Dacă efectuăm o analiză a studiilor de la ciclul II (masterat), putem susține cu certitudine, că dorința de a avea o diplomă și nu de a poseda cunoștințe la nivelul ei reprezintă o meteahnă tradițională pentru societatea noastră, care s-a răspândit, din păcate, și asupra studiilor la masterat. Putem conchide, că studiile de master în Republica Moldova sunt, mai degrabă, un moft, dar nu o necesitate, pe motiv că pentru majoritatea angajatorilor, studiile de master nu sunt decât o rubrică în CV. Prin urmare, masteratul se transformă într-o pierdere de timp, dat fiind faptul că angajatorii preferă să vadă un CV mai bogat la rubrica „Experiență” decât la cea de „Studii”.

Astăzi a devenit cert faptul că o poziție bine remunerată și de lungă durată ar putea fi asigurată nu doar prin realizările la locul de muncă, ci și prin preocuparea permanentă pentru îmbunătățirea cunoștințelor din domeniul de activitate. Această situație este valabilă mai mult în cazul specialităților în care cunoștințele teoretice sunt mai importante sau la fel de importante ca acelea practice. Iată de ce ciclul II (masterat) este unul indispensabil pentru dezvoltarea

Concluzii

Învățământul superior ca proces de transmitere de la generația părinților a unui anumit volum de cunoștințe și obiective generației copiilor, presupune nu numai mijloacele instituționale ale acestei translări, adică nu numai existența unor norme respective, roluri și stataturi, instituții, dar și existența unei comunități stabile, care ar purta în sine impulsul acestei retranslări de cunoștințe.

Reieșind din aceste raționamente, noi considerăm că universitățile nu trebuie să se concentreze numai asupra instruirii studenților într-un mod determinat, din perspectiva unei specialități concrete, pe motiv că absolvenții nu știu din timp unde o să muncească. Eseistul și publicistul ieșean Luca Pițu, scrie, în acest context, că „instrucția fără educație produce indivizi și mai periculoși decât ignoranța; rațiunea nu te poate apăra de pulsiuni sau de patimi” [3, p. 13].

Prin urmare, o sarcină foarte importantă a învățământului superior o reprezintă realizarea funcției educative pe baza formării la studenți a calităților unui cetățean ce va poseda spiritul civic și tendința de a se implica în problemele comunității. În calitate sa de patriot, viitorul intelectual va exprima valorile poporului și grija față de acesta, va poseda și fructifica spiritul critic, va deține și propaga prin exemplul propriu valorile morale general-umane, va avea o atitudine grijulie față de poporul său, istoria și cultura lui. Astfel, putem conchide, cu certitudine, că o problemă stringentă pentru Republica Moldova, rămâne cea a reproducerii intelectualității și constituirii unor noi generații de intelectuali.

Obiectivele indispensabile existenței și supraviețuirii poporului nostru pot fi materializate numai în cazul dacă vor fi reexamineate structura și conținutul programelor de studii în cadrul învățământului superior cu scopul de a spori numărul disciplinelor umanitare pentru a pregăti noi generații de intelectuali cu studii superioare și a umaniza învățământul superior, de a asigura dezvoltarea liberă a personalității, a viitorului specialist cu studii superioare.

Totodată, pentru universitățile autohtone este necesară selectarea și angajarea personalului capabil să vină în întâmpinarea nevoilor organizației și să dezvolte relațiile interne și externe de care aceasta are nevoie pentru a se dezvolta, care astăzi reprezintă un punct critic.

Bibliografie:

1. *Activitatea instituțiilor de învățământ superior în anul de studii 2017/18*. 21.12.2017. Disponibil pe: www.statistica.md.
2. Capcelea, V. *Intelectualitatea: esența, tipologia, locul și rolul ei în existența socială* / Valeriu Capcelea ; referenți șt.: Vasile Țapoc, Lidia Pădureac. Bălți: Indigou Color, 2017. 134 p.
3. Diaconu, M. *A fi intelectual, înseamnă azi, a avea principii, stil, caracter* // Revista Contrafort, nr. 1-2 (111-112), ianuarie-februarie, 2004, p. 13-16.
4. Mill, J.-St. *Inaugural Address delivered to the at the University of St. Andrews. Feb. 1st 1867*. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1987. 92 c.

5. Инглхарт, Р.; Вельцель, К. *Модернизация, культурные изменения и демократия. Последовательность человеческого развития*. Москва: Новое издательство, 2011, с. 79-118.